

Галина КУЗЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, вул. 68 Десантників, 10,
м. Миколаїв, Україна, 54000
ORCID: 0000-0002-3813-1298
hmkuzenko@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Кузенко, Г. (2023). Перекладацька місія Миколи Лукаша в розвитку української лінгвокультури. *Folia Philologica*, 6, 23–29, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/6/3>

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА МІСІЯ МИКОЛИ ЛУКАША В РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю перекладознавчих досліджень на вивчення спадщини українського теоретика і практика художнього перекладу Миколи Лукаша. У вітчизняному перекладознавстві досі залишається нечітко визначеним його авторський метод перекладу літератури бароко у полісистемі української літератури. Перспективним видається аналіз впливу перекладної барокової літератури на творчий та життєвий шлях митця-перекладача. Мета дослідження полягає у вивченні перекладацької місії Миколи Лукаша як знакової постаті в історії українського перекладу та в розвитку української лінгвокультури. Повноцінне осмислення історії української літератури та культури, українського народу неможливе без всебічного вивчення історії українського художнього перекладу, перекладознавчої думки вітчизняних науковців. Одним із захисників української культури і, зокрема, мови є перекладач-подвижник Микола Олексійович Лукаш. Виконуючи роль посередника, перекладач М. Лукаш пояснює незрозуміле, відкриває автора новій спільноті, нерідко змінюючи усталений погляд на твір як річ очевидну й завершену, переконує всіх свіжим і глибшим тлумаченням, виправляє помилки сприйняття. Він часто експериментував з мовними засобами, адже демонстрував сміливий підхід до вирішення складних перекладацьких завдань. Творча спадщина майстра українського перекладу М. Лукаша завжди викликала підвищений інтерес фахівців до його авторських новотворів, домінуючих ознак індивідуального стилю та методу перекладу певного літературного напрямку та жанру. Зроблені М. Лукашем переклади барокової літератури, специфікою якої є протиставлення реальності й ілюзій, а також гармонійне сполучення трагічного з комічним, піднесеного з вульгарним, жасливого з кумедним, тобто поєднання книжного і народного, сакрального і профанного, дозволяють засвідчити мовну революцію в царині професійного перекладу.

Ключові слова: Микола Лукаш, місія, українська лінгвокультура, література бароко.

Halyna KUZENKO

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation,
Petro Mohyla Black Sea National University, 68 Desanynykiv str., 10, Mykolaiv, Mykolaiv region, Ukraine, 54040
ORCID: 0000-0002-3813-1298
hmkuzenko@gmail.com

To cite this article: Kuzenko, H. (2023). Perekladatska misiia Mykoly Lukasha v rozvytku ukrainskoi lnhvokultury [The translation mission of Mykola Lukash in the development of the Ukrainian language culture]. *Folia Philologica*, 6, 23–29, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/6/3>

THE TRANSLATION MISSION OF MYKOLA LUKASH IN THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN LANGUAGE CULTURE

The relevance of the article is determined by the general focus of translation studies on the research of the heritage, as well as the practice of artistic translation of the Ukrainian theoretician Mykola Lukash. In fact, in translation studies, the author's method of translation of baroque literature in the polysystem of the Ukrainian literature still remains vaguely defined. The analysis of the influence of the translated baroque literature on the creative and life paths of the artist-translator seems to be promising. The purpose of the study is to reveal Mykola Lukash's translation mission as a significant figure in the history of the Ukrainian translation and development of Ukrainian language culture. Comprehensive

understanding of the history of the Ukrainian literature, as well as its culture and people is not possible without an overall study of the history of the Ukrainian artistic translation, as well as the Ukrainian translation studies in general. The defender of the Ukrainian culture and, in particular, the language, the ascetic translator Mykola Oleksiyovych Lukash, takes a prominent position in the research. Acting as a mediator, the translator M. Lukash explains the incomprehensible, reveals the author to a new community. He often changes the established view of the work as an obvious and complete thing, convinces everyone with a fresh and deeper interpretation, cancels errors of perception. His characteristic was a bold approach to solving difficult translation tasks, he often experimented with linguistic means. The creative legacy of the master of the Ukrainian translation, M. Lukash, has always aroused the increased interest of specialists in his author's innovations, dominant features of the individual style and method of translation of a certain literary direction and genre. Actually, the translation of baroque literature, the specificity of which is the contrast between reality and illusions, heterogeneous combination of the tragic and the comic, the sublime and the vulgar, the terrible and the funny, i.e. the combination of the book and the folk, the sacred and the profane, brought M. Lukash to a completely new level as after the release of these translations, a language revolution took place in the field of professional translation.

Key words: Mykola Lukash, mission, Ukrainian language culture, baroque literature.

Художній переклад духовно інтегрує і консолідує людство, творить світову спільноту, роблячи загальним набутком окремі досягнення народів у власній літературі та культурі. Водночас переклад охороняє свою мову, захищає самобутність своєї культури, є носієм духу й потреб своєї доби, світоглядних і суто національних та лінгвальних кодів спільноти (Андрієнко, 2003). Адекватне сприйняття перекладу, розуміння намірів автора, його установок, переживань, станів можливе завдяки майстерній роботі перекладача.

Актуальність проведеної розвідки викликана загальною спрямованістю перекладознавчих досліджень на вивчення спадщини українських теоретиків і практиків художнього перекладу. У вітчизняному перекладознавстві досі залишається нечітко визначеним авторський метод перекладу літератури бароко у полісистемі української літератури. Перспективним видається аналіз впливу перекладної барокової літератури на творчий шлях митця-перекладача.

Мета статті полягає у вивченні перекладацької місії Миколи Лукаша як знакової постаті в історії українського перекладу та в розвитку української лінгвокультури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Повноцінне осмислення історії української літератури та культури неможливе без всебічного вивчення історії українського художнього перекладу й перекладознавчої думки (В. Андрієнко, М. Зеров, Р. Зорівчак, Г. Кочур, О. Кундзіч, М. Новикова, В. Савчин, М. Стріха, О. Черденченко, Т. Шмігер, Т. Цимбалюк та ін.). Дослідження присвячене талановитому, високоінтелектуальному захиснику української культури і, зокрема, мови, перекладачу-подвижнику Миколі Олексійовичу Лукашу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Художній переклад посідає особливе місце в історії української культури. Перекладознавчі публікації в умовах імперської, а потім і тоталітарної держави впродовж століть акцентували увагу на засвоєнні здобутків світової цивілізації через переклад як один із основних факторів творення сучасної національної літератури, а отже, й нації. Українське слово за часів радянського режиму методично й цілеспрямовано витіснялося з різноманітних державних і громадських інституцій, зі школи й науки, церкви й письменства. Зокрема, було заборонено друкувати українські книжки, відкривати школи з українською мовою викладання, переслідувалися українські товариства та організації (Стріха, 2006). За умов, що склалися на українських землях протягом XIX–XX століть, можливості розвитку оригінальної літератури були обмеженими. Натомість художній переклад міг розвиватися порівняно вільно, тому він перейняв на себе основну функцію художньої літератури – функцію розвитку і збереження національної мови.

Склалася парадоксальна ситуація, коли живлення літературної мови значною мірою перенеслося з оригінальної літератури на перекладну. Переклад став важливим засобом розвитку і збагачення української мови й літератури, національно-культурного самоствердження, а сам перекладач став не лише посередником у зближенні народів і культур, а й митцем, що підносить національну культуру до належного рівня і засвідчує силу та досконалість рідного слова.

З цього приводу Роксолана Зорівчак писала: «З'явилось у нас чимало невігласів, які (чи то з власного безголов'я, чи на догоду комусь) намагаються ствердити, що й перекладацької

школи в Україні ніколи не було, й успіхи нашого перекладознавства в найкращих випадках спорадичні. Адже найлегше подолати, підкорити той нарід, який вдалося поступово, підступно переконати, що в його культурі нічого не існувало» (Зорівчак, 2001: 11).

Яскравою постаттю в історії українського художнього перекладу, що заслуговує на окреме всебічне вивчення як майстер перекладу, лексикограф, культуролог, поет, є особистість Миколи Олексійовича Лукаша. Григорій Кочур писав: «В історії українського художнього перекладу Миколі Лукашу належить місце особливе, виняткове... Перекладач такого діапазону – рідкісне явище не лише в українській, а й у будь-якій літературі» (Кочур, 2008: 117).

Виступаючи у 2000 році в Києві на міжнародній конференції «Мови, культури і переклад у контексті європейського співробітництва», відомий перекладознавець, дисидент Єфім Еткінд сказав: «Україна може пишатися тим, що вона має таких стовпів художнього перекладу, як Григорій Кочур і Микола Лукаш. Жодна європейська країна не може похвалитися перекладачами такого штибу, які б перекладали з понад трьох десятків мов. Тут Україна тримає першість» (Чередниченко, 2009).

Тож, хто він – Моцарт українського перекладу?

Микола Лукаш народився 19 грудня 1919 року у місті Кролевець Сумської області в родині вчителів. Ще з дитинства йому легко давалося вивчення іноземних мов, три з яких (німецьку, англійську та французьку) він вивчив у семилітці. Далі він навчався на історичному факультеті Київського державного університету, але його навчання перервала Друга світова війна. По завершенню війни Микола Лукаш вступив до Харківського педагогічного університету на факультет іноземних мов. Його здібності до вивчення мов дозволили розпочати викладацьку роботу. Зовсім скоро він почав викладати німецьку та французьку в цьому ж виші (Савчин, 2014).

Усі зароблені кошти М. Лукаш ще з юнацьких часів витрачав на книжки, купуючи цінні видання засуджених письменників і науковців. А починаючи з 1958 року, він офіційно займається перекладацькою діяльністю, залишивши після себе унікальний спадок у майже три з половиною тисячі текстів світової літератури,

які переклав із 18 мов. Ті, хто його знав за життя, стверджували, що він знав понад 22 мови, хоча сам М. Лукаш був скромним і завжди додавав: «Добре я знаю лише 18 мов», незважаючи на те, що жодного разу йому не довелося бути за кордоном.

Завдяки перекладам Миколи Лукаша українська інтелігенція дізналася про багатство, красу, милозвучність рідної української мови – найдорожчого скарбу народу, який сьогодні повинен берегти й розвивати кожен українець. Творча й перекладацька спадщина Миколи Лукаша не тільки розширила пізнавальні, естетичні, етичні, світоглядні, лінгвальні обрії культури, а й розкрила основні етнічні, патріотичні, інтелектуальні ознаки української нації.

Лукашів переклад «Фауста» був визнаний Німецькою академією наук найкращим у світі. Він єдиний, хто зробив повний переклад «Фауста» (1955), витративши на цю роботу близько 20 років. Саме митець-новатор М. Лукаш знайшов точні українські відповідники до всіх приказок і афоризмів Боккаччо, переклавши їх лемківськими та бойківськими діалектами. У той час, коли українську мову офіційно вважали безперспективною, обмежували домашнім ужитком, М. Лукаш намагався довести її самодостатність, резерв і потенціал як генетичного коду будь-якої національної мови.

Виконуючи роль посередника, перекладач М. Лукаш пояснює незрозуміле, відкриває автора новій спільноті, нерідко змінює усталений погляд на твір як річ очевидну й завершену, переконує всіх свіжим і глибшим тлумаченням, виправляє помилки сприйняття. Його рисою був сміливий підхід до вирішення складних перекладацьких завдань, він часто експериментував з мовними засобами. Глибоке знання українського фольклору і вміння опертись на традиції, що полягали у великому фоностілістичному багатстві української мови, її надзвичайній мелодійності й евфонічності, давали змогу Лукашеві посилити експериментаторство його перекладів.

Для М. Лукаша пріоритетом був цільовий текст, який відповідав би потребам цільової літератури та культури й демонстрував би багаті виражальні можливості цільової мови. Такий підхід митця до вибору і самих творів для перекладу, і конкретних перекладацьких

прийомів дав підстави дослідникам його творчості говорити про глибоку й усвідомлену культурологічну місію Миколи Лукаша.

Місія перекладача-генія полягала в культурному відродженні країни через відродження мови. Для цього він звертається до перекладу як до засобу збагачення рідної мови та літератури й використовує мовне новаторство, залучаючи найглибші пласти української мови (поєднання народнопоетичного і книжного стилю, широке використання фольклорного, розмовного (часто не зафіксованого у лексикографічних джерелах) пласту в своїх перекладах).

Використання перекладачем розмовного, фольклорного пласту дозволяє стверджувати, що Микола Лукаш належить до фольклорної течії в історії українського перекладу, якій властиво спиратися на усну творчість і традиції бароко. Цю течію репрезентують окрім, власне, М. Лукаша, ще й П. Куліш, І. Костецький, яким властива схильність до експериментів, використання фольклорного й діалектного матеріалу для відтворення стильових особливостей першотвору.

До «класичної» течії зараховують М. Старицького й І. Франка, а також більшість провідних майстрів перекладу – від Г. Кочура до М. Москаленка. Її представникам притаманне тяжіння до вироблених літературних норм, орієнтація на новітню європейську й національну традиції, обережне ставлення до експерименту в галузі форми й лексики, прагнення відтворювати стильові риси оригіналу переважно засобами нормативної мови (Стріха, 2006).

Діапазон перекладацької діяльності Миколи Лукаша, як вказувалось вище, дуже великий. Ретельно відбираючи тексти для перекладів, він надавав перевагу творам класиків світового письменства. Наче відчуваючи потребу української культури, у своїй перекладацькій стратегії він орієнтувався на все розмаїття літературних родів і жанрів. Його перекладами представлено найкращі зразки світового епосу, лірики і драми, серед яких є твори різних художніх напрямів і течій – символізму й імпресіонізму, експресіонізму й кубізму, сюрреалізму й бароко. Він використовував оригінальні тексти, а не транскодував з російськомовних перекладів.

Серед його робіт – найкращі зразки світової прози та поезії:

– із англійської літератури: Роберт Бернс, Вільям Шекспір, Льюїс Керролл і Джон Мільтон;

– із німецької: Гайнріх Гайне, Йоганн Вольфганг Гете, Георг Тракл, Йоганн Фрідріх Шиллер, Райнер Марія Рільке;

– із французької: Гійом Аполлінер, Поль Верлен, Артюр Рембо, Гюстав Флобер, Віктор Гюго, Франсуа Рабле;

– із іспанської: Мігель де Сервантес, Педро Кальдерон, Фелікс Лопе де Вега, Федеріко Гарсія Лорка;

– із італійської: Джованні Боккаччо, Джанні Родарі;

– із польської: Адам Міцкевич і Юліан Тувім;

– із російської: Александр Пушкін, Константін Бальмонт, Андрій Бєлий, Александр Блок, Валерій Брюсов, Зінаїда Гіппіус, Максим Горький, Міхаїл Ісаковський, Владімір Маяковський, Дмитрій Мережковський, Вячеслав Іванов, Фьодор Сологуб, Александр Фет;

– із японської: Мацуо Басьо, Гонсуї, Кікаку, Коматі, Кьороку, Нарікіра, Садакі, Табіто, Фудзівара Тейка, Юнтоку;

– із латинської: Квінт Горацій Флакк;

– із єврейської: Ханан Вайнерман, Давид Гофштейн, Мар Пінчевський та Іцик Фефер;

– із угорської: Ендре Аді й Аттіла Йожеф, Імре Мадач, Шандор Петефі та багато інших.

Творча спадщина майстра українського перекладу М. Лукаша завжди викликала підвищений інтерес фахівців до його авторських новотворів, домінантних ознак індивідуального стилю та методу перекладу певного літературного напрямку та жанру. Зроблені М. Лукашем переклади барокової літератури, специфікою якої є протиставлення реальності й ілюзій, гармонійне сполучення трагічного з комічним, піднесеного з вульгарним, жакливого з кумедним, тобто поєднання книжного і народного, сакрального і профанного, дозволяють засвідчити мовну революцію в царині професійного перекладу.

Саме через перекладацьку майстерність Миколи Лукаша багата літературна спадщина, літературні традиції, стилі з різних мов стали надбанням українського народу. Відлуння «Енеїди», написаної живою і чистою українською мовою Іваном Котляревським у 1798 році, безсмертні свободолюбні слова Кобзаря світової слави: «Вставайте, кайдани порвіте...», надихаючі слова великого Каменяра: «Дух, що тіло рве до бою», слова найвидатнішої

майстрині, геніальної поетеси Лесі Українки: «Хто визволиться сам, той буде вільним», Пантелеймона Куліша й Павла Тичини та багатьох інших знаних і маловідомих майстрів красного письменства, десятків фольклорних, історичних, культурознавчих джерел прослідковуються у перекладацькій діяльності Миколи Лукаша.

Характерним для перекладацької діяльності митця було зосередження уваги не на всій творчості окремого автора, а на одному або кількох найвизначніших творах, що дають загальне уявлення про творчість обраного письменника. Переклади таких творів Микола Лукаш робив лише українською, використовуючи неологізми, маловживані українські слова, просторіччя для досягнення влучного мовного ефекту (Цимбалюк, 1996). Його майстерні переклади відрізняються почуттям ритму, влучністю та насиченістю образів, які він адаптував з будь-якої культури до українських реалій. Він уміло використовував риму у віршованих творах (наприклад, добірка чоловічих рим із «Декамерона»: *трубадур – бандур – жур – Амур – мур – бур – хмур – натур – алюр – шкур – дур – кучугур – баюр – джур*).

Серед особливостей творчого почерку перекладача та письменника Миколи Лукаша є використання засобів словотвору. З одного боку, талановитий митець часом відчуває нестачу виражальних засобів та починає експериментувати у пошуках відповідних лексем, із іншого боку, рідна мова характеризується високою дериваційною спроможністю, що й стимулює його до творчого пошуку.

Для М. Лукаша словотворення було чи не найважливішим елементом його мовного експериментаторства. Митець М. Лукаш увів до обігу чимало утворень оказіонального характеру, серед яких є і авторські новотвори, і активізовані давно забуті форми. Один із улюблених прийомів перекладача – трансформація фразеологізму за допомогою заміни його компонентів лексичними та контекстуальними антонімами, коли значення усього вислову змінюється на протилежне. Микола Лукаш вдало використовує національний фольклор, розкриваючи красу та багатство рідної мови, роблячи твір привабливим для українського читача.

Варто відзначити, що геніальність Лукаша проявляється й у тому, що він майже не корис-

тувався чернетками, писав одразу «по-білому», дуже рідко вносив правки у вже опубліковані переклади. Тож, саме завдяки М. Лукашу далекі герої Сервантеса, Гете, Шиллера, Гайне та інших світових класиків заговорили українською мовою природно й невимушено. Так, поезія Фредеріко Гарсія Лорки, написана галісійським діалектом іспанської мови, в Лукашевому перекладі лунає гуцульським діалектом української мови, що підкреслює оригінальну насиченість образів, виразність і емоційність твору.

Він також створив музичні шедеври, «український текст яких підкоряє літературною довершеністю та адекватністю щодо темпоритміки слова, що є визначальною у перекладі оперних лібрето», – так високо оцінив їх завідувач інформаційно-видавничої частини Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка Василь Туркевич, котрий видав повні тексти «Лючії де Ламмермур» та «Дон-Жуана» у перекладах М. Лукаша, врятувавши їх від забуття (Савчин, 2014).

Перекладацька спадщина Миколи Лукаша внесла зміни у доволі традиційне розуміння мистецтва перекладу. Визначальним для його методу є творча особистість перекладача, яка підпорядковує собі оригінал, диктує конкретні перекладацькі рішення, генерує витвір мистецтва слова в новому вигляді.

Переклади М. Лукаша заповнили вакуум в українській радянській літературі, вони сприяли збереженню й відродженню української мови. Можна багато говорити про розмаїття мовної палітри митця: його тексти навіть більш лексично насичені, ніж оригінали. Архаїзацією мови своїх перекладів М. Лукаш оновлює й збагачує українську мову. Він «оживляє» й розвиває не лише сучасну українську мову, а й саме першоджерело.

Відомо, що Микола Лукаш співпрацював із видавництвами «Дніпро», «Радянський письменник», «Молодь», «Дитвидав УРСР», входив до редколегій, займався не лише перекладом, а й редагуванням чужих перекладів, аби відшліфувати українську мову. Він керувався принципами милозвучності мови, звертаючи увагу на лексичний рівень мови у текстах.

У Миколі Лукашеві, як і в літературі бароко, поєднувалось непокєднуване: один із найпопулярніших інтелектуалів не мав ученого сту-

пеня і не вважав за потрібне його мати; він обідав у ресторанах і голився лише в перукарні та був байдужим до побуту; вдягався блаженко та водночас екстравагантно; був душею компанії та мовчазним самотником. Він виніс із дому газову плиту, бо бракувало місця для книжок, а кухню перетворив на бібліотеку.

Миколу Лукаша іноді ототожнюють із Дон Кіхотом, який, як відомо, «боровся із вітраками». Він, як і його літературний герой, був лицарем. Його ж оточення, зокрема й літературне, втратило розуміння лицарства вщент. Саме у цьому й вкорінена уся ця міфологія, яка насправді була життям Миколи Лукаша, його розумінням, відчуттям і сприйняттям реальності. Саме лицарством пояснюється його лист на підтримку Івана Дзюби, який після публікації свого твору «Інтернаціоналізм чи русифікація» мав відбутися покарання 5 років ув'язнення та 5 років заслання. М. Лукаш публічно підтримав письменника, написавши листа до Президії Верховної Ради УРСР з проханням надати можливість йому відбутися покарання замість Івана Дзюби, який хворів на сухоти. За це М. Лукаша виключили зі Спілки письменників, а його переклади було заборонено друкувати. Сам М. Лукаш був фактично під домашнім арештом.

29 серпня 1988 року Микола Лукаш іде з життя, лишивши прогалини в перекладі «Дон Кіхота», так і не дочекавшись видання свого фундаментального фразеологічного словника, який він збирав протягом десятиліть. Зараз лише цей словник є у відкритому доступі, а ще чотири так і не були опубліковані. У ньому він ретельно занотовував народний фольклор, вислови, фразеологічні звороти, зібравши багатий лексикографічний матеріал. До словника увійшло понад 6 тисяч фразеологізмів, приказок, примовок, прислів'їв, близько 15 тисяч прикладів їхнього вживання. Довідник охоплює українську ідіоматику, тавтологічні словосполучення, перифрази, усталені порівняння, тра-

диційні формули припрошення, побажання, клятв, божби, прокльонів, каламбурні словосполучення, вирази розмовних кліше тощо, уживані в мові Лукашевих перекладів. Ці фразеологізми та паремії, притаманні українській культурі, зберігають не тільки семантику, але й образність і колорит фразеологізмів і паремій, властивих іншим мовним культурам оригінальних творів (Цимбалюк, 1996).

З нагоди 100-річчя від дня народження великого митця Національний банк України випустив у 2019 році ювілейну монету номіналом 2 гривні, присвячену Миколі Лукашу. Цього ж 2019 року відбувся фестиваль «Lukash Fest», в рамках якого організували серію заходів з метою відзначення 100-ліття від дня народження Миколи Лукаша. Заходи відбувалися протягом року в різних кутках України, а також у Польщі, Німеччині, Австралії та Швеції. Найбільш знаковою подією фестивалю стала прем'єра опери «Лючія де Ламмермур», вперше за часів незалежної України поставленої українською мовою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведена розвідка, присвячена висвітленню перекладацької місії Миколи Лукаша у розвитку української лінгвокультури, дозволяє стверджувати, що перекладна література відіграє надзвичайно важливу роль у культурному житті народу і як виховний засіб, і як засіб самовираження нації та збагачення спроможностей рідної мови. Перекладачі-подвижники, захоплені націєтворчим ідеалом і обов'язком, на кшталт Миколи Олексійовича Лукаша, є просвітниками свого народу. Переклад для них стає знаряддям боротьби і водночас ефективним засобом підвищення власної майстерності. Перекладацька спадщина М. Лукаша визначається надзвичайним мовним багатством, стилістичною майстерністю, новаторством у вживанні лексичних, морфологічних, фразеологічних одиниць, стилістичних тропів і фігур, що потребує подальшого ґрунтовного вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієнко В.П. Українська школа перекладу (на матеріалі перекладів трагедії Й.В. Гете «Фауст»). Сімферополь : РВВ ТЕІ, 2003. 203 с.
2. Зорівчак Р.П. Художній переклад в Україні і буття нації. Спроба історико-літературного осмислення. *Записки «Перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2001. Т. 1. С. 9–17.
3. Кочур Г. Література та переклад. Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю. Київ : Смолоскип, 2008. Т. 1–2. 610 с.
4. Савчин В.Р. Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу. Львів : Літопис, 2014. 374 с.

5. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ : Факт ; Наш час, 2006. 344 с.
6. Цимбалюк Т.В. Мова перекладу Миколи Лукаша: фразеологія роману Мігеля де Сервантеса Сааведри «Дон Кіхот». Київ : Довіра, 1996. 238 с.
7. Чередниченко О. Перекладацький доробок Григорія Кочура. *Vsesvit*. 2009. № 7–8. URL: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/578/41/> (дата звернення: 20.09.2023).
8. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя. Київ : Смолоскип, 2009. 342 с.

REFERENCES:

1. Andriyenko, V.P. (2003). *Ukrayinska shkola perekladu* [Ukrainian school of translation]. Simferopol: RVV TEI [in Ukrainian].
2. Zorivchak, R.P. (2001). *Khudozhniy pereklad v Ukrayini i buttya natsiyi. Sproba istoryko-literaturnoho osmyslennya* [Literary translation in Ukraine and the existence of the nation. An attempt at historical and literary comprehension] *Zapysky "Perekladatskoyi maysterni 2000–2001"* [Notes of the "Translation Workshop 2000-2001"]. P. 9–17. Lviv [in Ukrainian].
3. Kochur, H. (2008). *Literatura ta pereklad: Doslidzhennya. Retsenziyi. Literaturni portrety. Interview* [Literature and translation: Research. Reviews. Literary portraits. Interview]. Vol. 1–2. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
4. Savchyn, V.R. (2014). *Mykola Lukash – podvyzhnyk ukrayinskoho khudozhnoho perekladu* [Mykola Lukash is an ascetic of Ukrainian artistic translation]. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
5. Strikha, M. (2006). *Ukrayinskyy khudozhniy pereklad: mizh literaturoyu i natsiyetvorenniam* [Ukrainian literary translation: between literature and nation-building]. Kyiv: Fakt, Nash chas [in Ukrainian].
6. Tsybalyuk, T.V. (1996). *Mova perekladu Mykoly Lukasha: Frazeolohiya romanu Mihelya de Servantesa Saavedry «Don Kikhot»* [The language of Mykola Lukash's translation: Phraseology of the novel "Don Quixote" by Miguel de Cervantes Saavedra]. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
7. Cherednychenko, O. (2009) *Perekladatskyi dorobok Hryhoriya Kochura* [Translation work of Hryhoriy Kochur]. *Vsesvit*, № 7–8. Retrieved from <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/578/41/> [in Ukrainian].
8. Shmiher, T. (2009). *Istoriya ukrayinskoho perekladoznavstva XX storichchya* [History of Ukrainian translation studies of the 20th century]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].